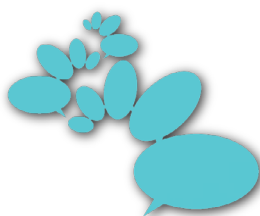

PRVI MEĐUNARODNI INTERDISCIPLINARNI
SKUP MLADIH NAUČNIKA DRUŠTVENIH I
HUMANISTIČKIH NAUKA

THE FIRST INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY CONFERENCE FOR
YOUNG SCHOLARS IN SOCIAL SCIENCES AND
HUMANITIES

CONTEXTS

Novi Sad
2014

Zbornik radova

Book of Proceedings

www.ff.uns.ac.rs

Prvi međunarodni interdisciplinarni skup mladih naučnika društvenih i
humanističkih nauka

KONTEKSTI

1. decembar 2012.

ZBORNIK RADOVA

Izdavač:
Filozofski fakultet
Univerziteta u Novom Sadu

The First International Interdisciplinary Conference for Young Scholars in
Social Sciences and Humanities

CONTEXTS

December 1, 2012

BOOK OF
PROCEEDINGS

Publisher:
Faculty of Philosophy,
University of Novi Sad

Za izdavača:
Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš,
dekanica

For the publisher:
Prof. Dr Ivana Živančević Sekeruš,
dean

www.ff.uns.ac.rs

<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2014-0>

ISBN
978-86-6065-292-0

UDK
3(082)
009(082)

COBISS.SR-ID
291579655

Novi Sad
2014

Јелена Јанковић¹
(Филолошки факултет, Београд)

О ПРИДЕВУ *БЛАГ* У ЗНАЧЕЊУ „МРСАН” У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

Adjective *blag* is reconstructed as a PSl. adjective **bolgъ* „good, gentle” and it has extensive lexical family in the Serbian language. One of the meanings of the adjective *blag* is „containing fats”, so in our work we focus on a more detailed description of this semantic shift „good” > „containing fats”. The object of our research is semantic and formative analyses of words: *blag*, *blažan* „id.”, *blažiti* „to eat fat meals”, *blagovati* „to eat (dinner); to enjoy”, *blago* „treasure; property; livestock” and special attention is devoted to the lexicon and expressions related to the Serbian folk calendar.

Key words: adjective *blag*, semantics, synaesthesia, folk calendar, Serbian language, South Slavic languages.

0.1. Предев *благ*, *блага*, *благо* има богату полисемантичку структуру у српском језику. Његова примарна, општа семантичка реализација је „добар”³, која је први пут посведочена у XII веку: *уго мое благо естъ* (цитат из Јеванђеља по Матеју 11, 29, Даничић, I, стр. 49; Ф. Миклошич, Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Viennae 1858, RJAZU; Вук, 1818; 1852; 1935⁴; РСАНУ). У старосрпским споменицима придев *благ* је означавао моралне квалитете, али временом значења су се мењала у српском језику⁴ (в. Грковић-Мејџор, 2007, стр. 341). Данас се употребљава за позитивно вредновање човека и ствари око њега и њиме се одређују најразличитији домени стварности (в. РСАНУ; Skok, 1, стр. 166, s.v. *blag*, *blaga*). Уједно и семантика његових деривата у великом броју случајева проистиче из комплекса значења самог придева.

Придев *благ* има разгранату лексичку породицу, изводи се од псл. **bolgъ*

¹ enanikolic11@yahoo.com; JelenaJankovic@isj.sanu.ac.rs

² Рад је настао у оквиру пројекта *Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика* (178007), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

³ По П. Скоку, то значење је очувано у топониму *Благај* на Буни у Херцеговини, в. Skok, 1, стр. 166, s.v. *blag*, *blaga*, а детаљније у Skok, 1937 и Будимир, 1936, стр. 167.

⁴ Ђ. Даничић је у РЈАЗУ у одредници *благ* изнео коментар да је негде било више у обичају говорити *благ* него сада и да се раније за многе ствари говорило *благ* а сада *добар*. С обзиром на то да се семантичко поље придева *благ* поклапало у великој мери са придевом *добар*, дошло је до замене због колокативне презасићености. Придеву *благ* се услед фреквентне употребе ширио спектар својих значења, па се због те широкозначности десемантизовао, што се десило и код придева *добар* (о томе више код Драгићевић, 2001).

(слог *бла-* настао је по закону метатезе ликвида) и на ширем словенском плану има бројне паралеле. Забележен је у скоро свим словенским језицима са значењем „добар”: стсл. *blagъ*, буг. и мак. *благ*, слн. *blâg*, хрв. *blag*, слч. и чеш. *blahý*, пољ. *blogi* од XVI в., док су рус. *бологой*, арх. дијал. *благой* и укр. арх. *благий* из цсл. (SP, 1, стр. 306–307, s.v. *bolgъ* 1; ЭССЯ, 2, стр. 174, s.v. **bolgъ(jь)*; SSKJ, стр. 142; Bezlaj, стр. 23; ESJS, стр. 64; Gluhak, стр. 134; Snoj, стр. 35; Boguś, стр. 32; Аникин, стр. 22–23).

0.2. Значење „мрсан” придева *благ* посведочено је само у РСАНУ и регистровано је у стручној научној литератури (в. Якушкина, 2003; Толстая, 2008; Jakubowicz, 2010), међутим није детаљније разматрано. У овом раду анализирамо придев *благ* и његове деривате у том значењу, са циљем да опишемо семантички помак „добар” > „мрсан” и одредимо његову семантичку мотивацију, као и ареалну распрострањеност.

Придев *благ* „мрсан”

1.0. Придев *благ* у значењу „у који се мрси, мрсан (о дану)” (1899, Пирот) посведочен је једино у РСАНУ, док РЈАЗУ, Вук и дијалекатски речници не помињу то значење. Међутим, то значење забележено је код сложенице *благдан* и у склопу израза, који су везани за народни календар (*благи дани*, *блага среда*, *благи петак*, *блага недеља*).

1.1. Именицом мушког рода *благдан* означава се „дан када се мрси” (РСАНУ, М. Станојевић, 1899, Пирот), *благдан* (Марковић I, Црна Река), *благдан* / *благден* (Златковић I, Пирот; Ђирић, Лужница) и *благдѣн* (Златановић I, Врање). У буг. дијал. израз *благ ден* означава „дан када се не пости”: Чунким за в благ ден има да ям, али през великите пости. (РБЕ, стр. 617; SP, 1, стр. 306, s.v. *bolgъ* 1). На ширем дијалекатском терену, та сложеница употребљава се у значењу „празник, обично већи; слава” (RЈAZU; РСАНУ; РСГВ, Војв.; Реић и Ваџлија, бачки Буњевци; Sekulić; Томић I, Свиница; Живковић, Пирот; Митровић, Лесковац; Стојановић, Црна Трава; Жугић, Јабланица; Динић, Тимок; RHKKJ; Hraste, Šimunović und Olesch).⁵ У том значењу и у мак. *благден* (SP, 1, стр. 306, s.v. *bolgъ* 1). По мишљењу П. Скока, *благдан* у том значењу је самостална креација према латинско-грчким узорима, а право значење је „дан у који се сме јести месо, мрсити” (Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag*, *blaga*).

1.2. У Поповом Пољу *благи дани* трају од Божића до Богојављања (код католика до Три краља) и тих се дана не пости (в. Мићевић, 1952, стр. 154).

1.3. Изрази *блага среда* и *благи петак* означавају уопште дане када се не

⁵ И придев *благ* употребљава се у значењу „празничан, славски (о данима)”: Ујесен ... настају „благи дани“ (славе) и свадбе (РСАНУ). Тако у изразу *благ дан* „празник, као дан који се осим недеље у добру не у труду проводи”, од XV века: У очи великих благих дана и светковина обичај јест постити (RЈAZU; РСАНУ; РСГВ, Избиште; Томић, Радимња; Радић, Копаоник; Hraste et. al., Брусје). Код Вука (1818) и у значењу „слава”. У народном календару Срба Д. Антонића „Свака недеља је БЛАГИ ДАН” (1997, стр. 15).

пости, када се мрси (РСАНУ), нпр. у том значењу *блага ср-еда* и *благн п-етак* (Марковић I, Црна Река), *блага среда* и *благн петак* (Јовановић I, Каменица код Ниша), *благн петък* (Стојановић, Црна Трава; Јовановић I, Каменица код Ниша).

1.4. **Блага среда** празнује се у трећој седмици пред Велики ускршњи пост (пред зимске Задушнице), тако што се тога дана (као и у петак) не пости, тј. може да се мрси (Недељковић, 1990, стр. 28). Отуда и назив за целу ту седмицу **блага недеља** у Хомољу (Милосављевић, 1914, стр. 10).

1.5. **Благн петак** у околини Ниша „Зове се петак у који се мрси, јер у остале петке старе Нишлије посте. Тако има 1 петак у ‘недељу свих светих’. – мрси се целе недеље. 2. петак у ‘недељу Мит[ра]. и фарисеја’. 3. петак у недељу сирну.”⁶ (грађа РСАНУ, 1900). *Сирна* или *бела недеља*, седмица пред Велики пост у којој су среда и петак разрешени поста, у Врањском Поморављу назива се **блага недеља** (Николић-Стојанчевић, 1974, стр. 159). У буг. *Блага недеља* је назив за седмицу пред Велики пост, када се једе месо (Агапкина, 2002, стр. 38).

1.6. У одређеним деловима Србије позната су „два блага (мрсна) петка у години: један је у Светлој недељи, први по Ускрсу, а други је у Тројичкој недељи, први по Тројицама.” (СМР, стр. 23). Међутим, „Нема сумње да сваки ... зна, да одлично име Благн петак, не може да носи сваки петак, до само онај из светле недеље ускршње” (грађа РСАНУ, Д. Стојановић, 1896). **Благн петак, први петак по Ускрсу**, у народу се у тој седмици изузетно не пости (СМР, стр. 23). Тај дан празнује се у околини Пирота (Николић, 1900, стр. 89–90) и под називом *блађи петак* „кад се, мимо обичаја, ‘блажи’ – једе мрсна храна” (Живковић). У неким крајевима се недеља, седмични дан, у тој првој седмици после Ускрса назива **Блага недеља** (Недељковић, 1994, стр. 18). У Лужници и Нишави: „Има два блага (мрсна) петка. Један је преко Светле Недеље. Но њега не празнују сви сељаци.”, „Петак преко Светле недеље свуда се назива ‘Благн петак’. Тај се петак мрси, и у неким селима га празнују као сеоску славу само без литургије. Но тај Благн Петак је познат у Нишави и око Пирота највише због сабора на граници код Обреновца и у Пироту, када се састају сељаци из пограничних села.” (Николић, 1910, стр. 139–140, 133; СМР, стр. 23). У Левчу и Темнићу, такође, празнују *Благн (Мрсни) петак* у светлој недељи (Недељковић, 1990, стр. 28). **Благн петак, у Тројичиној недељи** је у седмици када је дозвољено да се мрси, јер је то петак пред Петров пост, који је најтежи за одржавање, јер пада у време када људи имају напорне пољске радове, па посна јела исцрпљују тело (Недељковић, 1994, стр. 22; СМР, стр. 23). Празнује се у околини Пирота и тада „‘коље се молитва’ (јагње) као жртва за стоку” (СМР, стр. 23; Николић, 1900, стр. 89–90). Исто тако у Лужници и Нишави: „Преко Тројичне недеље петак се опет зове ‘благн’. У неким местима тај петак празнују као сеоску славу и носе крста, па још кољу и ‘молитву’.” (Николић, 1910, стр. 139–140). Такође, и у Левчу и Темнићу слави се тада *Благн петак* (Недељковић,⁶ У току године има укупно пет седмица које се још називају *трапавим недељама*, јер су разрешени поста среда и петак. То су: седмица од Божића до Крстовдана, седмице пре и после Великог поста, пред Петров пост и у недељи митара и фарисеја, тј. треће недеље пред Велики пост (Недељковић, 1990, стр. 241).

1990, стр. 28).

1.7. У српском језику придев *благ* „мрсан” праћен је изведеницама: *блажан* „мрсан” (са којим показује готово исту лепезу значења и израза) и *блажити* „мрсити”, које ћемо сада изложити, а након тога следи творбена и семантичка анализа у § 4.

Придев *блажан* „мрсан”

2.0. Изведени описни придев *блажан*, *-жна*, *-жно* забележен је у речницима РЈАЗУ, РСАНУ и дијалекатским речницима у значењу „мрсан, зготовљен с мрсом, с месом или машћу (о јелу, храни)”: Мрсна или блажна јела. (М. Ђ. Милићевић, 1876), Од поклада па до Божића нема у мојој кући блажна јела (Ј. Ј. Змај, 1898–1902) (1897, Срем. Карловци – све РСАНУ), *блажан* изрека: Од блажна ела, нема зла дела (Динић, Тимок), Нешто сам болан, па не смем да едем блажно (Јовановић I, Каменица код Ниша), Д’н’ске ће је блажан руч’к, доста смо постили (Митровић, Лесковац), Доктур му не дава да еде много блажно — Сък си носу у петък блажно на гробје, раније тој неје могло (Стојановић, Црна Трава) (Богдановић, црнотравска Кална; Златковић I, III, Пирот; Марковић I, Црна Река; Ћирић, Лужница). Такође, користи се за описивање посуђа у којем се готове мрсна јела: Што давиш тај блажни суд, кад ми треба посни? (1899, Сврљиг, Пирот, Ниш, Тимок), Блажан значи мрсан, лонац н. пр. у коме је месо кувано; он је блажан за пост (1900–1904, Тупижница – све РСАНУ), Требе ми суд куи не блажан (Динић, Тимок); као и када је неко или нешто замазано масноћом: Не пипај га с блажне руће (id.). У буг. *блажен*, *-жна*, *-жно* користи се у значењима: „о храни, јелу, које је животињског порекла или садржи месо, млеко, јаја, маслац и сл.”: През пости не се яде месо, сирене, масло, мляко, яйца, зашто са блажна храна; „мастан” у изр. *блажна баница* (в. нап. 21); „који је мастан, намазан машћу”: Луга е пепеливата оная вода, с којто мият блажните съдове; „о времену, када се једе храна животињског порекла”: А кога отговеем за Коледа, мама в блажни дни ще ми сложи при хляба сиренце (РБЕ, стр. 647–649; БЕР, стр. 53).

2.1. Изразом *блажни дани* именују се „дани ван поста, када се може јести месо” у околини Бољевца: „Меснице трају од Божића до Чистог понедеоника. [...] Меснице се зову и *Месојеђе*. Остали дани кад се једе месо зову се *блажни дани*.” (Грбић, 1909, стр. 6; Недељковић, 1990, стр. 30; РСАНУ), *блажни дни*: Понеделник, торник, четвртак, субота и недеља су блажни дни, а среда и петък несу (Динић, Тимок), Куј нема и у блажни дни ће пости, а куј има ће блажи (Јовановић I, Каменица код Ниша) (Живковић, Пирот); „дани од Божића до Богојављења када се може јести мрсна храна сваког дана, па и средом и петком” (Динић, Тимок). У том значењу и именице: *блажићњаџи* м мн. (РСАНУ, 1899, Тимок) и *блажичњаџи* (Динић, Тимок). У буг. дијал. *блажнотиш* мн. „дани од Божића до недеље пред Велики пост када се мрси” (РБЕ, стр. 647–649). Изразима *блажна среда* и *блажни петак* именују се дани пред Покладе, у седмици пред Велики пост, када се мрси

(РСАНУ, 1899, Сврљиг, Пирот, Ниш, Тимок; 1900, Врање).

2.2. Забележен је и изведени прилог *блажно* у значењу „*мрсно, у време мрса*“: Гаје доста и пернату живину ... те у свечаним данима, кад је *блажно*, кољу и часте се (1899), (А. Белић, Књажевац – све РСАНУ), *блажно*: Свиње се кољу кд је *блажно*, а не преко пости (Динић, Тимок); затим поименичени придев средњег рода у значењу „*масно, мрсно јело*“: *блажно* (Манић, Лужница), Они не посте, увек еду *блажно* (Јовановић I, Каменица код Ниша) (Марковић I, Црна Река). У буг. *блажно* прил. и *блажно* с. означавају „јело с месом или храна животињског порекла, мрсна храна“, а дијал. „време када се једе таква храна“ (РБЕ, стр. 647–649).

2.3. Даље, изведене су именице: *блажнина* ж „дани у које се једу мрсна јела“ (РСАНУ) и *блажак* м „мрсни дан (време када се не пости)“ (Марковић I, Црна Река),⁷ као и у значењу „мрс, масноћа“: *блажнина* ж: Подрум неје дубок, па не можемо лети у њега да чувамо *блажнину* (Златановић I, Врање), *блажнина* еуф. (Златковић III, Пирот; Живковић; Тирић, Лужница); *блажнинка*: Ако нема ништа „од *блажнинку*“, ми си понесемо некоју црвену шушпу [паприку] и мало хлеб, па тов је довољно мезе за вино (РСАНУ, 1910, Лужница, Нишава), *блажнинка* (Златковић III, Пирот; Живковић). У буг. дијал. *блаж(н)ина* користи се у значењу „мрсна храна, јело“ (< *блаж(н)инка* дем., РБЕ, стр. 648–649).

Глагол *блажити* „мрсити“

3.0. Вук је забележио несвршени глагол *блажити* у значењу „*мрсно јести, мрсити*“, са коментаром „доље преко Мораве“ (Вук 1818; 1935⁴), а РЈАЗУ дословно га цитира. У том значењу у РСАНУ *блажити* (се): Кад нема да се наједем, нећу ни да се *блажим* (А. Васиљевић, 1899) и *блажим* 1.л.јд. у Пироту (Живковић; Златковић I), Црној Трави: О[д]-теј паре купи кило мас и с тој сам *блажила* деца целу годину (Стојановић), Лужници (Манић) и Тимоку: Кд нема да се наедем, не це ни *блажим* (Динић).

3.0.1. Забележени су и префигирани облици: *заблажити* „почети мрсити“ (Врање, средњи Тимок); *наблажити се* „најести се“ (околина Сиња – све РСАНУ); *облажити се* „омрсити се“: Неће много да се *облажи* кад му је овакој мала свиња (грађа ЕРСЈ, Власотинце), *облаживати се* „понекад јести мрсну храну“: Сиротиња два-три пут на години се *облажујев* (РСАНУ, Момина клисура), *облажуе* 3.л.јд. „id.“: Нема с кво да *облажуе* децу (> *облажа* ж „мала количина хране недовољна ни за пробу“) и *преблажи се* 3.л.јд. „појести неки пут мрсну храну“: *Преблажимо се* с млекце и сс сирањице, с друго не (> *преблажа* ж „повремено једење мрсне хране“: Заклали смо едно вепре колко да имамо месце за *преблажу*) (Динић, Тимок). У мак. дијал. *блажи* значи „јести месо“ (SP, 1, стр. 315, s.v. *bolžiti*).

3.1. У народу, међутим, тај се глагол чешће употребљава када се жели

⁷ У слн. *blažji* „пролеће“: *blažji* је *prišel* — v *blažji* *bodemo* *orali* (Pleteršnik, 2006, стр. 33) односи се на отопљење које доноси пролеће након зиме, тј. добијено је од *blag* о времену (и у срп. користи се *blag* у значењу „топао, пријатан“).

нагласити да неко мрси или не мрси у време поста, што се види из примера: Својему најмлађему сину ... допустио је да блажи у посте (М. Ђ. Милићевић, 1891), Ми не блажимо. Данас је постни дан: среда (Шапчанин, 1896. – све РСАНУ), Нећу да блажим, искам да се причестим (> *блажење* с гл. им. „употреба мрсних јела”) (Митровић, Лесковац), Даньс не блажим, још су пости — Сък си блажу и у петък (Стојановић, Црна Трава), Шта ће да једу у блажак, кад у п-ос блаже (Марковић I, Црна Река), Ђе ти оцече поп уши што блажиш преко пости (Јовановић I, Каменица код Ниша), У четвртък се блажи, а у петък се не блажи (Динић, Тимок) (Богдановић, црнотравска Кална).

3.1.1. Ту нијансу у значењу региструјемо и међу префигураним облицима, као што су: *заблажим* 1.л.јд. „почети мрсити након поста” (Живковић, Пирот), *Заблажи*, доста и тој постење (Митровић, Лесковац), *Заблажил* сам пред Светог Николу, нек ми Бог опрости (Јовановић I, Каменица код Ниша), *заблажи (се)* 3.л.јд.: И кџд се заблажи и тџг се посте среда и петък (Динић, Тимок), *Изумила* сам на пости, па се ненагодно заблажи (Стојановић, Црна Трава); *облажити (се)* „омрсити (се) за време или после поста”: *Облажити* значи – дати некоме који пости мрсна јела (1900, средњи Тимок) — Грех на твоју душу, што ме облажи у петак! (1900, Ниш) — Тим се вином ујутро укућани, пре него се омрсе („облаже“), причесте (1929, Тимок) — Ако се дете облажи преко заповести – осећи ће му поп уши (1900–1904, Тимок) — Кад који пости па узме од чега што је блажно, кажу да се облажил (1899, Књажевац) (1900, Врање, 1900–1907, Заглавак; 1948, Момина клисура – све РСАНУ), *облажим (се)* 1.л.јд.: *Облажи-(с)мо* се по голем пос (Симоновић, Врање), *Ајде* малко месо да си купимо, ред је и ми да се облажимо (Митровић, Лесковац), *Неје* имаја да се облажи ни на Велигден (Златановић II, Врање.), *Кџ[д]* це несџм облажила цели пости, мог да искарам и овија николко дџна (Жугић, Јабланица), *Облажи* се у велики пости, па се плашим да ме Бог не смери (Јовановић I, Каменица код Ниша), *Облажил* сам се у петак, срам ме било — На Божич се облажимо сџс врапца (Динић, Тимок), *Деда* кара унуку што се грешки облажила док је још п-ос (Марковић I, Црна Река), *Кво* му тој даде да поеде, облажи ми дете на светџц! — *Забораила* сам дека су даньс пости, па се, црна, облажи — *Немој* се јутре облажиш, голем је светџц, а и петък је (Стојановић, Црна Трава) (Живковић, Пирот; Манић, Лужница) и *облазити се*: Сви посте посте најуредније и не ће сељак за живу главу, да се облази (омрси) у посте (РСАНУ, Заплање; в. Белетич, 2007, стр. 15 и нап. 27 на стр. 20–21); *преблажи* 3.л.јд. свр. „за време поста појести мрсну храну”: Бџба ни плашила да куј преблажи, поп че му оцече патку, „понекад (и када се не пости) појести мрсну храну”: Ако ни нећи даде нећипут, ми преблажимо, онак не (> *преблажуе* 3.л.јд. несвр. у оба значења: Боже ме сачувај, ја Големи пости не преблажуем, па да знаем да чу јутре да умрем од глади — *Купимо* по нећи пут месце та преблажуемо децу) (Динић, Тимок); *проблажи* 3.л.јд. „прекинути пост, почети јести мрсну храну” (Јовановић II, Каменица код Ниша), *Одавно* су се постили сви постови, па кад д-ође време да проблаже, деца се много радују (Марковић I, Црна Река), *Постила* три дена, па

проблажила, вели не мож да издржи на посан васуљ; и „почне да једе мрсну храну након поста”: Едва чекам када че проблажимо (Динић, Тимок). Композицијом добијена је сложеница *блажипетко* м „онај који не пости кад треба, па ни петком”: Блажипетко Потурњак (потурчењак) тури главу у трњак, па напуни свој тулбак (РСАНУ, М. Т. Станојевић, М. Влајинац, Д. Стојановић).⁸ У буг. глагол *блажа* (*се*) 1.л.јд. несвр. значи „јести мрсно, када је време поста”: Криво сџм учел децата ... учел сџм хората да не постант и сџм блажел през велики пости (РБЕ, стр. 647; БЕР, стр. 53; SP, 1, стр. 314, s.v. *bolžiti*).

3.2. Глагол *блажити* употребљава се у вези са храном која садржи маст, масноћу: „снабдевати мрсом”: Готово свака кућа у јесен угоји по једну свињу, која целу кућу блажи — Сваки сељак гледа да има и по неколико брава, од којих вуну стриже ... а млеко и сиром своју кућу блажи (РСАНУ, 1875) и *блажи се* 3.л.јд. „прљати се нечим масним”: Мрдни од казанат (у коме се кува маст) да се не блажиш (Динић, Тимок).

3.2.1. Префигурани облици: *заблажи* 3.л.јд. „справити јело на масти”: Запржи и заблажи пасуљ добро, нећу да га ј-ем посан, ем пасуљ, ем посан! (Марковић I, Црна Река); *облажи* 3.л.јд. „умастити”: Кџв си блесав и натема, мож се льсно деси да облажиш нећи нож (Динић, Тимок), *облажи се* фиг. претња: Видим ја, ће му облажиш секирче, колко се испизмил на тебе! (Стојановић, Црна Трава), поствербали: *облаж* м „храна која садржи масноће” (РСАНУ), *облаж* „id.” (Живковић, Пирот; по мишљењу П. Скока, од *облажати се* (sic!), Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*), *облажа ж* „id.”: Облажа је све што се добије од заклане свиње преко поста за благодана, т. ј. и маст, и сланина, и пастрма и кавурма (1900–1907, Књажевац) (А. Белић, Бела Паланка; Лесковац, Јаковљево, Власотинце – све РСАНУ), *облажа* „омашћивање” (грађа ЕРСЈ, Власотинце), „мрс, масна храна” (Динић, Тимок; Златковић II, III, Пирот; > *облажица ж* еуф. Златковић III); *облажина ж* „маст, масноћа, мрс” (Златановић, Г. Требешине, Врање; РСАНУ); *ублажи* (*се*) 3.л.јд. „упрљати (се) масноћом”: Кџд едем ђибаницу ја си ублажим и руће и браду — Сџв сам се ублажил док сам варил маз, *ублажи* 3.л.јд. „учини масним, омасти”: Буди миран да не ублажиш нож (Динић, Тимок). У буг. дијал. *блажа* 1.л.јд. несвр. значи „давати мрсну храну”: Домашните животни: крави, кози, гџски и кокошки им блажат и веселят кџщата (РБЕ, стр. 647).

Анализа наведеног материјала

4.0. Са творбеног становишта, слика је потпуно јасна, посл. **bolžiti* „чинити благим; чинити срећним; благословити” добијено је од придева **bolgъ* (SP, 1, стр. 314–315, s.v. *bolžiti*) и стсл. облик *blažiti* „благословити” од *blagъ* (ESJS, стр. 64; у том значењу у срп. в. Даничић, I, стр. 49). По мишљењу П. Скока, *блажити* у значењу „уживати рајско добро” је деноминал (без детаљнијег објашњења, в. Skok,

⁸ Уп. са сложеницом *мрсипетко* м (Косово) и *мрсипетак* м „онај који мрси, који једе мрсну храну у петак и уопште у доба поста” (РСАНУ, Параћин, Лика).

1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*). С обзиром на то да је у српском језику најфреквентније значење тог глагола „чинити благим, ублажавати”, лингвисти га разматрају са синхронијске тачке, па тако И. Клајн (2003, стр. 343) сматра да би срп. *блажити* могло да буде од компаратива или од позитива, а Б. Николић од придева *благ* (1972, стр. 11–12).⁹

4.1. М. Јакубович сматра да је то пасивни партицип од глагола **blažiti* < **bolžiti* (Jakubowicz, 2010, стр. 109). Ћ. Даничић је навео да је придев *блажан* у вези са *блажити* „мрсити” (RJAZU), док по мишљењу П. Скока, добијен је од придева *благ* и суф. *-ъп* (Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*). О суф. *-ан* П. Скок каже да је свеслов. и ие. порекла, да се додаје на придевске основе (да би се боље означила придевска функција) и на глаголске основе и да се семантички тешко може описати (да је без одређеног значења и служи у морфолошкој функцији, id., стр. 36–38, s.v. *-(a)n!*). И. Клајн (2003, стр. 259) цитира С. Бабића, да је тај суфикс семантички празан и да придеви имају различита значења према значењу основе. По његовом мишљењу, придеви са тим суфиксом могу се добити од придевске домаће основе, али су ти примери ретки и застарели, а од глаголских основа гради се много придева, посебно од граматичких термина, као што је трпни и у тим примерима суфикс има агентивно значење (id., стр. 263, 265).

4.2. Придев *благ* има велики семантички и творбени потенцијал наслеђен из псл. периода који се развио у свим словенским земљама. П. Скок је забележио да „*pridjev blag* је значао i ‘kad se može meso jesti’” (Skok 1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*, проред мој – J.J.). За придев **bolgъ* нема довољно потврда у словенским језицима да би се утврдило да је већ у псл. периоду значао „мрсан”, јер је посведочен само у срп. и буг. (тако и у SP, 1, стр. 306, s.v. *bolgъ* 1). То значи да то значење није општесловенско нити прасловенско, него иновација на јсл. терену, која је обухватила бугарски, македонски и источне српске говоре. Деривациони низ је следећи: **bolgъ* > *bolžiti* > *блажити* > *блажън*, где је придев на *-ъпъ* изведен од глагола, са значењима „када се мрси (о дану), којим се може омрсити (о јелу)” и то је јсл. изведеница са ареалом који одговара ономе придева *благ* ‘мрсан’ и *блажити* ‘мрсити’. Н. И. Толстој, наводећи примере из македонског и бугарског (придеве *благ* „сладак” и *блажен* „мрсан; мастан”), закључује да је тај семантички развој вероватно старијег датума (Толстој, 1995, стр. 354).

4.3. Да бисмо што целовитије представили семантички потенцијал придева *благ*, размотрићемо именицу *благо* и њен дериват – глагол *благовати*.

Именица *благо* „стока”

5.0. Именица *благо* своје порекло води од псл. облика **bolgo*, поимениченог ⁹ Б. Николић (1972, стр. 11–12) сматра да је тај придев „употребљен у функцији глагола (у предикату)”, зато је добио „значење глаголности (радња, стање, бивање)”, тј. добио је значење „чинити онаквим како означава тај придев”, док „наставак за творбу инфинитивне основе *и-* долази да обележи промену функције (придев > глагол) и значења (одредбеност > глаголност)”, а тај механизам у језику делује аутоматски.

придева средњег рода (< **bolgъ*), који је означавао „добро (духовно), срећу, просперитет“ (тако у скоро свим слов. језицима). Тој именици се семантички инвентар у јсл. језицима проширио на „добро (материјално), богатство, иметак, имање“ (уп. стсл. *blago* „добро; имање“ ESJS, стр. 64; в. објашњење у § 5.4.).

5.1. У српском језику примарно значење именице *благо* је „богатство“, од XIII в. (RJAZU). По мишљењу П. Скока, значење те именице полази од „дobar“ у материјалном смислу¹⁰ (Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*). Отуда именица *благо* у РЈАЗУ у значењу „што год добро уопште, телесно или умно“, од XIII и XIV в., и „што тко има, те му је од њега добро, добро, имање“, када се односи на добро уопште, велико и мало, покретно или непокретно, нпр. земља, волови, виноград, врт: Остављам Марку све благо гибуће или негибуће — Све ча има имања, или живине или инога блага гибућега — Живот је човику дражи него благо, јербо човик не даде живота за благо, веће благо за живот (све RJAZU). Одатле секундарно значење „стока, марва“¹¹: Неки црви ... увлаче се благу на ноздрве (М. Беговић, 1887) — Во се не може осамарити, да се употребљава као товарно благо, попут коња (1895) — На Бадњи дан пред вече ... упале две свеће, те их однесу око крупног „блага“, а ситно „благо“ ... пролази између њих (Ј. Ердџановић, 1930) — Стока се у Ресави зове „сермија“ или „благо“ (Ресава; Буковица – све РСАНУ) (РСГВ, Војв.; Реић и Ваџлија, бачки Буњевци; Боричић, Васојевићи; Станић, Ускоци; Ајџановић, Лика; Петровић, Банија и Кордун; Јовичић, Дрвар; Филиповић, 1967, стр. 307, зап. Босна; Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*, Водице, Жумберак католици), затим у кајкавском (РНKKJ) и *блого* у чакавском (Hraste et. al., Драчевица), „говедо, рогата грла, марва“ (одатле изрази *крупно благо* „говедо“ и *ситно благо* „свиње и овце“ Sekulić, бачки Буњевци) и „богатство у стоци“: Вел’ику земљу и вел’ико благо он има (Hadžić, Рожаје; Вујичић, Прошћење). Отуда израз *живо благо* за волове, краве, овце и коње: Послаше искати блага живого — У *Хрватској* ситно благо: *козе и овце*; а крупно: *говедо*. (Вук) — Мазгу зову божје благо у западном приморју. (Вук – све RJAZU) — Од живого блага врањски округ има, и то: ... коња 300 грла (М. Ђ. Милићевић, 1884) — Том живом благу био је домаћи пас опрезан стражар (С. Тројановић, 1896. – све РСАНУ), *божје благо* „мазга“ (зап. кр., Вук, 1935⁴; РСАНУ). Значење се са „стоке“ шири и на „животињу уопште“, посебно у планинским крајевима (RJAZU; Далмација, Поткозарје; Вуковић, 1934, стр. 25). Одатле изведени облици: придев *блажни* „који је у вези са стоком“ и деминутиви *благинче* (Пожега), *блашче* „марвинче“ (све РСАНУ) и кајк. *блашче* „id.“ (РНKKJ).

5.2. Поред срп. и хрв. примера, у слн. дијал. зап. *blagô*, такође, у значењу „стока“ (Šašelj, стр. 242, Бела Крајина; Jakomin, Копар; Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag*,

¹⁰ Уп. израз *божје благо* за пшеницу и хлеб (RJAZU, Вук, НП), као и *благ* „богат, родан, плодан за усеве“ (РСАНУ).

¹¹ Међутим, забележени су одређени називи и имена домаћих животиња који своје порекло воде од значења „миран“ придева *благ*, нпр. за вола: *благоња* (Елезовић, Дрсник, Космет; РСАНУ, Босна, Поцерина, Хрв. Крајина); краву: *благуља* (Елезовић, Косово; Станић, Ускоци; РСАНУ, ЦГ, Врњци); овцу: *благојка* (РСАНУ) и козу: *благуюша* (Златановић I, Врање).

blaga; SP, 1, стр. 305, s.v. *bolgo*; ЭССЯ, 2, стр. 173, s.v. **bolgo*; SSKJ, стр. 143; Bezlaj, стр. 23; Gluhak, стр. 133; док Snoj на стр. 35 није забележио то значење), као и изведено дијал. *blažce* „id.” (Gregorič, Костел; Šašelj, стр. 243, Бела Крајина).

5.3. У буг. дијал. *благо* мн. *блага* у значењу „мрсно јело; дан када се не пости”¹² (SP, 1, стр. 305, s.v. *bolgo*) и *благо* „мрс; мрсна храна” (ЭССЯ, 2, стр. 173, s.v. **bolgo*), односи се на мрсну храну која садржи маслац, млеко, сир, сланина и сл.¹³ и по примерима односи се на време у којем се може јести мрсна храна, за време или пре – после поста: На Великден, овчарите говея на пљрвиат ден, ... зашто, който ядјал благо тоя ден, много червеи шјо да има по овците — А за някоймног голям празник, като е благо, разбира се, тато ще купи и малко месо — В пятък яде ляща, в благо мерджемек (РБЕ, стр. 617). У Пироту користи се прилог *наблаго* „у сласт” (Златковић I), „са задовољством, с апетитом, слатко” (Живковић). За ове потврде в. коенатар у § 7.0.1.

5.4. Семантички помак (*благ* „добар” >) *благо* „добро (духовно или материјално)” > „богатство покретно или непокретно, имање”¹⁴ > „стока” развио се на јсл. терену после распада псл. заједнице. За стоку постоје и други називи који се користе за именоване имовине: имања непокретног (шире значење) и покретног (уже значење – стоке), нпр.: *сермија*, *мал*, *марва*, *живо* и *хајван* (више о томе код Вуковића, 1934), а и сам назив *стока* (од псл. **tek-*) на Космету означава и трговачку робу (Skok, 3, стр. 450b, s.v. *tèci*).¹⁵

Глагол *благовати* „јести”

6.0. Од секундарног значења „стока” именице *благо* добијен је деноминал *благовати* „јести”. П. Скок је тај развој објаснио на следећи начин: „јести месо” > „јести добро” (Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*).

¹² Уп. у срп. *облага* ж „масна, мрсна храна” (РСАНУ), *облага* „масноћа, масна храна”: Спремио сам си убаву облагу, сал да промине в овија големи пости (Митровић, Лесковац).

¹³ Уп. у буг. још и *благина* ж „мрсна храна (маслац, млеко, сир, сланина и сл.)” (> *благинка* дем.), дијал. *благина* „маст (у храни); мрсна храна (месо, сир); месо, сир, спремљени за зиму”, *благ’ина* „припремљена јела за зиму од меса и млечних производа”, од псл. **bolgyni*, основа **bolg-* са суф. *-yni* (ЭССЯ, 2, стр. 174–175, s.v. **bolgyni*; РБЕ, стр. 618).

¹⁴ М. Јакубович, анализирајући придеве наслеђене из псл. којима се описују људске особине, приметила је тај јсл. семантички развој „добар” > „добро у материјалном смислу” (Jakubowicz, 2010, стр. 109). Сличан развој региструје се код придева *добар* и његове изведенице *добро* „имање” (Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*). Слично у енгл. *good* > *goods*. Уп. у нем. *Schatz* „благ” < „стока”, а исто и за реч у прасл. **skotъ*. Е. Бенвенист тај семантички помак, од ие. *pecu* „стока” у изведеницама у три велика дијалекта: индоиранском, италском и германском (уп. лат. *pecūnia* назив за новац као средство плаћања), објашњава да је произашао „из семантичког ширења термина који је испрва означавао богатство по превасходству – стоку” (2002, стр. 31).

¹⁵ Тај помак добијен је метонимијом, јер је то системска промена, забележена и код осталих лексема исте тематске групе, а јавља се у виду модела који се може применити на целу групу лексема.

6.1. Глагол *благовати* употребљава се у значењима: „јести” од XVI в.: Обилатије благују јидући месо — Или ћемо враговати или ћемо благовати? НП — Масло и мед благовати ће — Не благовати месо у петак — Цареву краву тко благује, до десет јој годиш кости бљује (> *благовање* с „једење; јело, храна”, од XVI века) и у повратном облику: Сад брашно туј дајте, нека се благује — Како се пости? Не благује се мрсно. — У пост не могу се благовати јеше мрсне (све RЈAZU), Сваког дана благујемо крува и сланине (Sekulić, бачки Буњевци), у кајкавском *благовати* / *благувати* (> *благување* с „једење, оброк, јело”) (RHKKJ); „вечерати”: Или ћемо враговати, или ћемо *благовати* (у приповеци) — Ајте сада пијте и *благујте* (Вук, 1852; 1935⁴); „обедовати; гостити се”: Све нас зовну за сто благовати (П. П. Његош, 1885) — Деси л’ се у торби мало сланине, ми заједно благујемо! (Ђ. Јакшић) (К. Руварац, 1886–1889, С. Матавуљ, Д. Шимуновић, 1930. – све РСАНУ; РСГВ, Сомбор; Sekereš, Слав. Подравина). Забележени су префигирани облици са префиксима: *до-*, *на-*, *по-* и *про-*¹⁶, а малобројни деривати су углавном са територије Хрватске.¹⁷

6.2. Глагол *благовати* употребљава се и у значењу „уживати (у јелу)” које је објашњено у РЈАЗУ: „добро бити, у добру бити, уживајући што је добро, осећати милину од тога”, а затим „једући уживати” > „јести”, са напоменом да се у том значењу јавља у крајевима када *благовати* не означава „јести”. У то значењу регистрован је код Стерије (1854), Ј. Веселиновића, С. Ћоровића, В. Петровића, Ђ. Даничића (све РСАНУ), затим у Војводини (РСГВ; > *благовање* с Sekulić, бачки Буњевци), у Црној Гори „лепо живети, уживати”: Бог му до, па благуе (Станић, Ускоци) и ји. Србији: *благујем* I.л.јд. „id.” (> *благување* „уживање” Живковић, Пирот; Златковић I), пословица: Благуј, не казуј (Златановић I, Врање) (> *благовање* Митровић, Лесковац). Од префигираних облика, у речницима забележени су они са префиксом *на-*: *наблаговати се* „наживати се”: И нехотице се груди ширише да би се наблаговале блага што Бог земљи даје (Ј. Веселиновић, РСАНУ). У буг. користе се глаголи: *благувам* I.л.јд. „живим добро” и дијал. *благувам* „јести мрсну храну током поста” > дијал. *благуване* гл. им. (РБЕ, стр. 646).¹⁸ В. коментар у §

¹⁶ В. *доблаговати* „довршити једење, довечерати”, XVI–XVIII в. (RЈAZU, Далм.; РСАНУ); *наблаговати (се)* „најести се” (РСАНУ, Б. Радичевић, 1900; Вук, 1935⁴; Sekulić, бачки Буњевци); *поблаговати* „појести” (РМС, Ј. Јурковић, 1880–1881; Sekulić, бачки Буњевци) и *проблаговати* „провести време благујући” (РМС, Ј. Веселиновић).

¹⁷ В. *благовалиште* „трпезарија; ресторан” (> *благовалишине*, *-а*, *-о* „који припада благовалишту; који се односи на благовалиште”) (РСАНУ; RЈAZU; Sekulić, бачки Буњевци); *благоваоница* „id.” (И. Ћипико, 1904), *благовоница, благаваона* „id.”: Најзнатније војничке зграде у Карловцу ... јесу: ... и благаваона (Р. Строхал, 1906) (М. Крлежа), *благовалац* „човек који живи само ради јела и пића, ждер(оњ)а” (1904–1906. – све РСАНУ); *благовалац* „човек који једе” (RЈAZU; кајк., RHKKJ) и *благовалица* „женско дете које једе” (RЈAZU).

¹⁸ Глагол *блажити* забележен је у значењу „наслађивати се; сладити се, уживати” (РСАНУ), са префиксима: *за-* „засладити” (грађа ЕРСЈ, Власотинце; Митровић, Лесковац; Живковић, Пирот; Динић, Тимок); *о-* „први пут у сезони проба неко воће, или после дужег времена слаткиш” (> *облажа* ж „узбудљиво задовољство”: Љубав е сиротињска облажа Динић, Тимок; Стојановић, Црна Трава); *у-* „усладити се” (грађа ЕРСЈ, Власотинце; Златковић I,

7.0.1.

Закључак

7.0. На основу изложе грађе, можемо извести следеће закључке:

7.0.1. У вези са наведеним дијалекатским материјалом уочава се следећа ареална дистрибуција: *благ*, *блажан* и *блажити* ји. Србије – Македонија – Бугарска, док су *благовати* и *благо* посведочена западно од тог ареала (са два примера у ји. Србији), Војводина, ЦГ, Лика, Банија и Кордун, Хрватска, на кајкавском и чакавском терену¹⁹ и у словеначком. Код изведених облика *блажити* и *блажан* може се приметити потпуни паралелизам српских и бугарских потврда, посебно из области народног календара, где се ти облици континуирано користе. Интересантан творбено-семантички развој забележен је у буг. *благо* „мрсно јело” (в. § 5.3. и нап. 16) > *благувам* „живим добро” (§ 6.2.), одатле у ји. Србији *благујем* „лепо живети, уживати” (§ 6.2.) и *наблаго* „са задовољством” у Пироту (§ 5.3. и нап. 16). Буг. *благо* пре ће бити да је добијено од *благ* „мрсан; сладак” (РБЕ, стр. 617), а не преко значења „стока”, које није забележено на тим просторима.

7.0.2. Код придева *благ* у српском језику запажамо појаву синестезије („трансфер с једне чулне области на другу”, третира се као тип лексичке метафоре²⁰) и његова значења учествују у синестезијским трансферима²¹ (в. Драгићевић, 2001, стр. 233 и детаљније у 2000 и 2007, стр. 151–160). Тако се он употребљава

Пирот) итд.; од *блажан* > *блажити* „имати сладуњав укус” (РСАНУ, Заглавак; Живковић, Пирот; Динић, Тимок; Стојановић, Црна Трава). То је од придева *благ* „сладак; укусан” (РСАНУ; грађа ЕРСЈ, Власотинце; Јовановић I, Каменица код Ниша; Митровић, Лесковац; Живковић, Пирот; Златковић I; Жугић, Јабланица; Динић, Тимок; Стојановић, Црна Трава; Манић, Лужница; Богдановић, црнотравска Кална). Уп. буг. дијал. *благ* „id.” (Skok, 1, стр. 167, s.v. *blag, blaga*; РБЕ, стр. 646; БЕР, стр. 52; SP, 1, 306, s.v. *bolgъ* I; ЭССЯ, 2, стр. 174, s.v. **bolgъ*(jъ); Jakubowicz, 2010, стр. 109) > дијал. *блажа* 3.л.јд. „јести храну која има пријатан и сладак укус” (РБЕ, стр. 647; БЕР, стр. 53). Употребљава се и за именовање воћа и његових производа: *благајка* „слатка јабука петровача” (Жугић, Јабланица); *благача* „id.” (РСАНУ, Сиринић); *благо* „слатко” (РСАНУ; Симоновић, Врање; Манић, Лужница); *благосемка* „кајсија слатких семенки” и *благокорка* „сочна диња с танком кором” (Златановић I, II, Врање); *блажичка* „јабука” (Манић, Лужница; Тирић; Богдановић, црнотравска Кална; Динић, Тимок; РСАНУ); *блажовика* „id.” (РСАНУ, Хрв.). Уп. буг. *благо* „слатко” (РБЕ, стр. 617), *блажина*, *блажнинка*, *блажничка*, *блажичка* „јабука” (БЕР, стр. 53). В. § 6.2., 7.0.1. и нап. 20.

¹⁹ А. Белић је, наводећи бројне лексеме а међу њима и *благо* у значењу „стока”, дао коментар да се оне од давнина употребљавају код Хрвата и по (југо)западним крајевима (1950, стр. 106–107).

²⁰ Синестезијом настају секундарна, метафоричка значења, где су примарна значења из домена чула, док се пренос врши из једног чула у други, тј. „метафоризацијом се не мења лексичко-семантичка група полазног садржаја”, а „специфичност синестезије у односу на друге метафоричке трансфере представља блискост полазног садржаја и оног који се добија метафоризацијом” (Драгићевић 2000, стр. 393; 2007, стр. 157).

²¹ Нпр. вид ®

за описивање (природних) појава које окружују човека: *о температури* („умерено топао, пријатан; умерено хладан, не много оштар” (в. нап. 5), а Р. Драгићевић третира ову категорију као чуло додира, в. 2007, стр. 156), за описивање утисака које је оставило на човекова чула, нпр. *чуло вида* („који је меке, пријатне светлости; који мирно делује, који не дречи (о бојама)”), *чуло слуха* („тих; милозвучан”), *чуло мириса* (По мирису [разликујемо две врсте хмеља]: благ и љут хмељ 1891), *чуло укуса* („који је пријатног укуса (није љут, прекисео, преслан)”: Ово кисело млеко је сасвим благо; „сладак, укусан”²² (све РСАНУ). Отуда „о млеку”²³: Благо млијеко (Вук 1818; 1852; 1935⁴), „то је кисело млеко, кад није врло кисело, кад му се киселина једва осећа, а тако може бити и *квасина блага*, кад није врло кисела, и *благ* *вино* кад није опоро” (RЈАЗУ).²⁴

Придев *благ* је посебно склон синестезији и има бројна синестетичка значења. Објашњавајући њихов начин настанка, Р. Драгићевић цитира Ћ. Вуковића: „настајање и ширење синестезијских фигура повезано [је] с освајањем чулног света, који се у све разноврснијим облицима уводио у поезију, као и у прозу. Писци су такоређи учили да опажају боје и њихове преливе, звукове и мирисе, да бележе сложене утиске изазване различитим предметима.”, као и да се придевима највише означавају додир, укус и температура (2000, стр. 390; 2007, стр. 154).

²² Од значења „сладак” изведен је фитоним: *благун* м „*quercus conferta*” (RЈАЗУ, Панчић, Шулек), као *сладун, штедун, горуун*, уп. у буг. (од дијал. *благ* „сладак; укусан”, в. нап. 16) *благун* „врста храста, који има сладак сок испод коре”, *благуна* „врста слатке крушке”, *благуница* „храст”, *благушка* „сок од грожђа” (РБЕ, стр. 646; БЕР, стр. 52).

²³ Од *благ* „о млеку” добијен је глагол *блажити*, а одатле префигурани облици: *заблажити* „запавлачити млеко, усуги у њега павлаку или воду, да није љуто” (Вујичић, Прошћење), изр. *заблажи млеко* „направити јогурт” и *блажено млеко* „напитак од смеше киселог и слатког млека, јогурт”: Уз баницу ел попареницу иде само блажено млеко (Стојановић, Црна Трава; в. буг. *блажен* и изр. *блажена баница* у § 2.0.); гл. им. *заблажување* „замашћивање јела” (Марковић II, Црна Река); и *ублажи (се)* 3.л.јд. „разредити (се), разблажи (се) (кисело млеко куваним млеком)” (Стојановић, Црна Трава).

²⁴ Од придева *благ* у том значењу забележене су изведенице: *благо* „тазе кисело млеко” (Боричић, Васојевић); *благота* „назив за млеко и млечне производе, бели смок” ист. Срб. (РСАНУ; у RЈАЗУ није забележено то значење), *благота* (Елезовић, Косово; Букумирић, сев. Метохија; Радић, Копаноник), *благота* (Митровић, Лесковац; Жугић, Јабланица), *благота* (Златановић I, Врање; > *благотиња*, *благотињка* дем. Стојановић, Црна Трава), „сав мрс (сир, млеко, месо) што једно домаћинство скупи у току једне године” (> *благотиња* Богдановић, црногравска Кална). „У источним пределима Србије ‘блажити’ има значење мрсити, јести ‘благоту’ (млечне производе) од ‘блага’ (стоке).” (СМР, стр. 23; Недељковић, 1990, стр. 28). Уп. у мак. дијал. *благ*, (sic!) *блага*, *благу* „сладак, нпр. о млеку” (SP 1: 306 s.v. *bolgъ* 1) и *благота* „млечни производи” < псл. **bolgota* „добро; доброта, срећа” (SP, 1, стр. 306, s.v. *bolgota*; ЭССЯ, 2, стр. 173–174 s.v. **bolgota*; Якушкина, 2003, стр. 223). „Реч *благота* у значењу „бели мрс” посведочена је у Студеничкој повељи. Та повеља није сачувана у оригиналу с краја XII века, већ у препису из 1619, где има доста интерполација. Како се уз ову реч помиње област Стари Влах, чије име тешко да је старије од турског доба, и помен речи *благота* треба датирати почетком XVII в.” преузето са предавања А. Ломе са седнице Одбора за *Етимолошки речник српског језика*, одржане 18. 12. 2012. год.

7.1. Значење „мрсан” придева *благ* користи се у народу за описивање забрањене или дозвољене хране у време поста у појединим данима и периодима ван поста. Та лексика везују се за здравље и снагу, као и за богатство и успех у породици и изобиље, чиме се постиже срећа и човека доводе до чулног задовољства (в. детаљније код Јакушкина, 2003, стр. 223–224). Чињеница је да се пост некада строго одржавао, па је зато било грех јести мрсну храну (храну која пружа задовољство) за време поста, нпр. у ЦГ „Prije su smatrali za velikog grešnika i otpadnika božjega, ko bi se omrsio u srijedu ili petak, a kamoli ko bi se omrsio u velike posti. A danas je to unekoliko drugačije.” (Јовићевић, 1910, стр. 110; тако и у бољевачким селима, Грбић, 1909, стр. 14). Отуда и семантички помак „мрсно” > „нечисто”,²⁵ нпр. *благ* / *блажни дани* „дани од Божића до Богојављања” који се зову и *мрсни* / *некрштени* / *нечисти дани* (Милосављевић, 1914, стр. 11–12, Хомоље; в. СМР, стр. 102), у буг. *погани дани* (Јакушкина, 2003, стр. 225–226).

7.2. Да закључимо, придев *благ* и његови деривати показују широк семантичко-творбени потенцијал, наслеђен из псл. периода, који се развио у различитим правцима у појединим словенским језицима.²⁶ Значење „мрсан” развило се после псл. периода и можемо тај семантички помак протумачити као јужнословенски. Богат лексички материјал и етнографски подаци из српског језика (посебно из дијалеката и народног календара), укључени у шири компаративни словенски контекст, потпуније осветљавају развој значења у лексичкој породици придева *благ*.

ИЗВОРИ

Ајдановић, М. (2002). Прилог проучавању лексике северозападне Лике. *Прилози проучавању језика*, 33, 199–257.

Богдановић, Н. *Антропографски речник југоисточне Србије*. Рукопис.

Боричић, Тиврански, В. (2002). *Рјечник васојевићког говора*. Београд: Просвета.

²⁵ Па чак и у значењу нечег опасног, нељудског, страног, непристојног, неприличног, вулгарног (Јакушкина, 2003, стр. 226–228), нпр. у Лесковачкој Морави „Цео пост се постио раније, али то се сада не чини. За живу главу се не би нико од старијих омрсио а избегавао се и телесни додир и брачна постеља са женом. Чак ни деца нису давали мрсну храну.” (Ђорђевић, 1958, стр. 368).

²⁶ Већ у прасловенском периоду придев *благ* се двојако вредновао: позитивно и негативно. Из тог разлога су у краковском етимолошком речнику словенских језика оформљене две одреднице: *bolgъ* 1. и *bolgъ* 2. (SP, 1, стр. 306–307). Прасловенски језик имао је бројне лексеме за позитивно и негативно вредновање човека, а један од њих је управо псл. **bolgъ*. Позитивна значења су: „добар”, „нежан” и „пријатан”, док се негативна значења појављују се на северу словенског простора: „зао”, „слаб”, „болестан”, „стар”, „слаб” и „глуп”, о томе више код М. Јакубович (под одредницама **bolgъ*, Jakubowicz, 2010). Како Р. Драгићевић (2001, на стр. 215) објашњава „Придев *благ* означава пожељну особину у том смислу што се кроз полисемантичку структуру овог придева прожима позитивно колективно вредносно мерило, али, у исто време, многа значења се темеље на семи ниског степена изражености особине”.

- Букумирић, М. (2012). *Речник говора северне Метохије*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Монографије 15.
- Вујичић, М. (1995). *Рјечник говора Проиђења (код Мојковца)*. Подгорица: Црногорска академија науке и умјетности.
- Вук, Караџић, С. (1935⁴). *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Београд: Штампарија Краљевине Југославије.
- Вук, Караџић, С. (1966). *Српски рјечник (1818)*. Сабрана дела Вука Караџића, књига друга. Београд: Просвета.
- Вук, Караџић, С. (1986). *Српски рјечник (1852), 1–2*. Сабрана дела Вука Караџића, књига једанаеста. Београд: Просвета.
- Далмација, С. (2004). *Речник Поткозарја*. Бања Лука: Глас српски, Графика.
- Даничић, Ђ. (1863–1864). *Рјечник из књижевних старина српских, 1–3*. Београд: Вук Караџић.
- Динић, Ј. (2008). *Тимочки дијалекатаски речник*. Београд: Институт за српски језик, Монографије 4.
- Елезовић, Г. (1932). Речник косовско-метохиског дијалекта. *СДЗб, 4*. Београд: Српска краљевска академија.
- Живковић, Н. (1987). *Речник пиротског говора*. Пирот: Музеј Понишавља, Библиотека Културна баштина, књ. II.
- Жугић, Р. (2005). Речник говора јабланичког краја. *СДЗб, 52*.
- Златановић, М. I (1998). *Речник говора јужне Србије*. Врање: Учитељски факултет.
- Златановић, М. II (2011). *Речник говора југа Србије*. Врање: Аурора.
- Златковић, Д. I (1988). Пословице и поређења у пиротском говору. *СДЗб, 34*, 341–683.
- Златковић, Д. II (1989). Фразеологија страха и наде у пиротском говору. *СДЗб, 35*, 175–457.
- Златковић, Д. III (2003). *Гладно грне. Анегдотска и друга казивања из пиротског краја*. Пирот: Народна библиотека.
- Јовановић, В. I (2004). Речник села Каменица код Ниша. *СДЗб, 51*, 313–688.
- Јовановић, В. II (2007). Додатак Речнику села Каменица код Ниша. *СДЗб, 54*, 403–520.
- Јовичић, М. (2003). *Крајишки ријечник, особенице уначке (уз стогодишњицу трајања имена Дрвара)*. Београд: Горограф.
- Лазић, А. (2008). *Грађа за речник говора Мачве*. Шабац: Културни центар Шабац.
- Манић, Форски, Д. (1997). *Лужнички речник*, Бабушница: Дом културе.
- Марковић, М. I (1986). Речник народног говора у Црној Реци. *СДЗб, 32*, 245–500.
- Марковић, М. II (1993). Речник народног говора у Црној Реци, Књига II. *СДЗб, 39*, 149–398.
- Митровић, Б. (1984). *Речник лесковачког говора*, Лесковац: Библиотека Народног музеја.
- Петровић, Д. (1978). *Говор Баније и Кордуна*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Просвјета.

- Радић, П. (2010). *Копачнички говор. Етнографски и културолошки приступ*. Београд: Етнографски институт САНУ, Посебна издања, Књига 70.
- РМС (1967–1976). *Речник српскохрватскога књижевног језика, 1–3*. Нови Сад – Загреб: Матица српска–Матица хрватска.
- РСАНУ (1959–). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика, 1–17*. Београд: САНУ–Институт за српски језик.
- РСГВ (2000–2010). *Речник српских говора Војводине, 1–10*. Нови Сад: Матица српска.
- СДЗб (1905–). *Српски дијалектолошки зборник*. Београд: Српска академија наука и уметности Институт за српски језик.
- Симоновић, Б. (1998–1999). Прилози за речник врањског говора. *Врањски гласник, 31–32*, 211–237.
- Станић, М. (1990–1991). *Ускочки речник, 1–2*. Београд: Научна Књига.
- Стојановић, Р. (2010). *Црнотравски речник. СДЗб, 57*.
- Томић, М. (1984). Говор Свиничана. *СДЗб, 30*, 7–265.
- Ђирић, Јб. (1983). Говор Лужнице. *СДЗб, 29*, 7–190.

- Gregorič. *Kostelski slovar*. Tipkopis.
- Jakomin, D. (1995). *Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru*. Trst: Škedenjski etnografski muzej Opera Culturale di Servola.
- Peić, M. i Vačlija, G. (1990). *Rečnik bačkih Bunjevaca*. Novi Sad – Subotica: Матица српска Одељење за књижевност и језик.
- RJAZU (1880–1976). *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- RHKKJ. (1984–). *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Sekereš, S. (1975). Govor Slavonske Podravine. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 18/1*, 185–221.
- Sekulić, A. (2005). *Rječnik govora bačkih Hrvata*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Hadžić, I. (2003). *Rožajski rječnik. Građa za diferencijalni rječnik narodnog govora rožajskog kraja*. Rožaje: Kulturni centar Rožaje.
- Hraste, M., Šimunović, P., Olesch, R. (1979). *Čakavish-deutsches Lexikon*. Köln – Wien: Böhlau Verlag.
- Šašelj, I. (1906). *Slovarček. Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada, Zaklada I*. Ljubljana: Katoliško tiskarsko društvo.

ЛИТЕРАТУРА

- Агапкина, Т. А. (2002). *Мифопоэтические основы славянского народного*

- календаря. *Весенне-летнији цикл.* Москва: Издательство „Индрик“.
- Аникин, А. Е. (2011). *Русский этимологический словарь, выпуск 4.* Москва: Знак.
- Антонић, Д. (1997). *Обичајник код Срба са народним календаром за 1998. годину.* Београд: АБЦ Графика д.д.
- Белетич, М. (2007). Из фолклорно-мифологическе лексике (*блаза и блазна*). *Этимологија 2003–2005*, 12–22.
- Белић, А. (1950). Напомене о данашњим задацима књижевног језика. *Наш језик, Нова серија књ. I(3–4)*, 75–107.
- Бенвенист, Е. (2002). Стока и новац: *реси и ресипта*. *Речник индоевропских установа* (стр. 31–40). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- БЕР (1971). *Български этимологичен речник, I*, София: Издателството на Българската академија на науките.
- Будимир, М. (1936). О двојезичним сложеницама таутолошког типа. *Наш језик, Година IV(6)*, 165–168.
- Вуковић, Ј. Л. (1934). О значењу речи: *сермија, мал, благо* и др. *Наш језик, Година III(1)*, 22–26.
- Грбић, С. М. (1909). Српски народни обичаји из среза бољевачког. *СЕЗб, 14*, 1–382.
- Грковић-Мејдор, Ј. (2007). *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Грковић-Мејдор, Ј. (2008). О семантици старословенских придева *dobrъ* и *blagъ*. *Јужнословенски филолог, LXIV*, 51–60.
- Драгићевић, Р. (2000). Прилог проучавањима о синестезији. *Јужнословенски филолог, LVI(1–2)*, 387–398.
- Драгићевић, Р. (2001). *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику (творбено и семантичка анализа)*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија књ. 18.
- Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику, II*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Матица српска – Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.
- Милосављевић, С. (1914). Српски народни обичаји из Среза Омољског. *СЕЗб, XIX*.
- Мићевић, Љ. (1952). Живот и обичаји Поповаца. *СЕЗб, LXV*.
- Недељковић, М. (1990). *Годишњи обичаји у Срба*. Београд: Вук Караџић.
- Недељковић, М. (1994). *Календар српских народних обичаја и веровања за просту 1995. годину*. Ваљево: Библиотека Баштина, књ. 2.
- Николић, В. М. (1900). Нешто из народног празновања (у Округу Пиротском). *Караџић, лист за српски народни живот, обичаје и предање, II*, 88–91.
- Николић, В. М. (1910). Лужница и Нишава и њихова села. *СЕЗб, XVI*.
- Николић, Б. М. (1972). Основни принципи творбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику. *Наш језик, Нова серија књ. XIX(1)*, 7–20.
- Николић-Стојанчевић, В. (1974). Врањско Поморавље, Етнолошка посматрања.

СЕЗб, LXXXVI.

- РБЕ (1977). *Речник на българския език, I*, София: Издательството на Българската академия на науките.
- СЕЗб (1894–). *Српски етнографски зборник*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- СМ. Толстој С. М., Раденковић, Јб. (Ур.) (2001). *Словенска митологија - енциклопедијски речник*. Београд: ZEPTEK BOOK WORLD.
- СМР. Кулишић, Ш., Петровић, П. Ж., Пантелић, Н. (1970). *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит.
- Толстая, С. М. (2008). *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва: Издательство „Индрик“.
- Толстая, С. М. (2010). *Семантические категории языка культуры: Очерки по славянской этнолингвистике*. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ».
- Толстой Н. И. (1995). Блаже – Макарий. *Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике* (стр. 347–358). Москва: Издательство „Индрик“.
- Филиповић, М. С. (1967). Различита етнолошка грађа. *СЕЗб, LXXX*.
- Чернышева М. И. (2008). Семантика словообразовательных моделей с начальными благо- и бого- (новые данные). *Славянское языкознание, XIV Международный съезд славистов, Охрид, 10–16 сентября 2008. г.* (стр. 540–553). Москва: Издательство „Индрик“.
- Јакушкина, Е. И. (2003). Аксиологическая трактовка ‘скоромного’ и ‘постного’ в свете диалектных данных. *Этимологические исследования, вып. 8* (стр. 222–244), Екатеринбург: Уральский государственный университет им. А. М. Горького.
- ЭССЯ (1974–). *Этимологический словарь славянских языков*, под. ред. О. Н. Трубачева. Москва: Издательство „Наука“.

- Babić, S. (1986). *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Bezljaj, F. (1977). *Etimološki slovar slovenskega jezika, I*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti Inštitut za slovenski jezik.
- Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo literackie.
- Gluhak, A. (1993). *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: Biblioteka Vocabula.
- ESJS (1989). *Etymologický slovník jazyka staroslověnského, I*. Praha: Československá akademie věd.
- Jakubowicz, M. (2010). Drogi słów na przestrzeni wieków. *Prace slawistyczne, 131*. Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Jovičević A. (1910). Narodni život (Riječka nahija u Crnoj Gori). *Zbornik za narodni*

- život i običaje Južnih Slavena*, 15, 29–119.
- Pleteršnik, M. (2006). *Slovensko-nemški slovar, Prvi del A-O*. Transliterirana izdaja, Furlan, M. (ur.). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Skok, P. (1937). Iz srpskohrvatske toponomastike: tip *Blagaj*. *Зборник лингвистичких и филолошких расправа у част А. Белића*, Београд: „Млада Србија“, 21–30.
- Skok, P. (1971–). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I-IV*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Snoj, M. (1997). *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SP (1974–). *Słownik prasłowiański*. Sławski, F. (ur.). Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- SSKJ (1970). *Slovar slovenskega knjižnega jezika, I*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti Inštitut za slovenski jezik.